

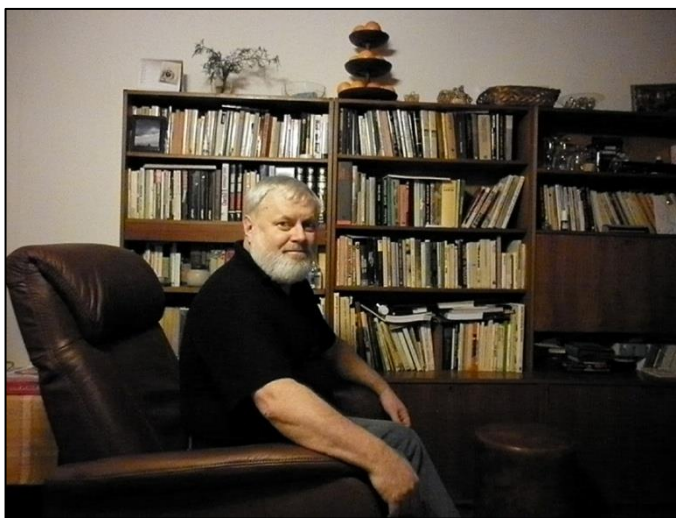
Příběh lékaře

„Myslím si, že pan Zeman byl velice odvážný člověk, který si stál za svými názory a dokázal si je obhájit. Vždy jednal s rozvahou a za své činy se nikdy nebál nést odpovědnost. To je myslím hodně důležitý odkaz i pro nás a naši dobu.“

Kateřina Šromová

MUDr. František Zeman se narodil 18. června 1952. Bydlí a žije v Litomyšli, původním (i současným) povoláním je stomatolog. V roce 1989 pracoval v litomyšlské nemocnici (tehdejší název byl Nemocnice s poliklinikou Litomyšl). Během sametové revoluce byl jednou z klíčových osobností Litomyšle, stal se prvním mluvčím spontánně vzniklého zdejšího Občanského fóra. Je to člověk, který dal podnět ke konání pravidelných a organizovaných demonstrací u pomníku Bedřicha Smetany na dnešním Smetanově náměstí (tehdy se stejné náměstí jmenovalo Gottwaldovo).

František Zeman byl prvním z námi oslovených pamětníků. V době sametové revoluce byl členem Československé strany socialistické. Krátce před revolucí se měl stát primářem zubního oddělení nemocnice ve Vysokém Mýtě, jenže pak jeho žena Helena podepsala protikomunistickou petici Několik vět a bylo jasné, že už zmíněné místo nedostane...

František Zeman, současnost (2011)

17. listopad 1989 – Praha, Národní třída

Na začátku našeho setkání nás především zajímalo, jak se František Zeman o událostech 17. listopadu v Praze na Národní třídě dozvěděl. Pan Zeman nám vyprávěl, že vlastně vnímal situaci ze dvou stran – už od demonstrace studentů v Praze totiž sledoval jednak oficiální sdělovací prostředky, ale zároveň poslouchal i dříve rušené rozhlasové stanice jako byla Svobodná Evropa a Hlas Ameriky. K tomu, jak vnímal zprávy z někdejší

„V“ – symbol sametové revoluce, symbol vítězství

Československé televize či rozhlasové stanice Hvězda, nám řekl: „Samozřejmě, tu situaci jsme sledovali celou, včetně těch zkreslených zpráv v televizi, kde říkali: Nic se neděje, hlouček výtržníků někde v pátek 17. listopadu blázní, máme to pod kontrolou.“ No a pak se ze Svobodné Evropy dozvěděl trochu jiné informace: „Tam nám právě řekli, že to nebyl jen takový hlouček nespokojenců, ale že se z původně pokojné demonstrace studentů vyvinula dost

velká akce.“ Pan Zeman se proto rozhodl, že se do Prahy též vypraví. Společně s panem Zemanem jela do Prahy jeho manželka Helena a další dva lidé. František Zeman chtěl především zjistit, jak se věci vlastně mají: *„Bylo vidět, že si ty lidi už nedají všechno líbit. Nebyli nějak ustrašení, prostě se normálně procházeli, což byl velký rozdíl oproti tomu, jak to bylo jindy. Ty lidi bývali ustrašení, dívali se, jestli tam nejsou policajti... Teď jim to bylo úplně jedno.“*

Když se pan Zeman vrátil zpět do Litomyšle, dál celou situaci v Praze samozřejmě sledoval. Postupně to bylo jednodušší, protože i oficiální televize a rozhlas začaly vysílat informace pravdivé, nezkrácené. *„Myslím, že se to zlomilo v neděli (19. listopadu, pozn. aut.). V neděli tak trošku začalo z televize prosvítat, že to nebyl hlouček, ale že to byla demonstrace, byť se ještě hovořilo o demonstraci nezodpovědných živlů. Právě tehdy jsme se dozvěděli, že to nebylo jen tak „jako“, ale že ulice byly plné lidí a že proti nim tvrdě zasáhly pořádkové oddíly.“* To byl podle pana Zemana také okamžik, kdy i komunistický režim přestal brát celou událost na lehkou váhu.

Jak to všechno začalo

Ale jak to vypadalo u nás v Litomyšli? Ještě než si zkusíme na tuto otázku odpovědět, musíme si uvědomit jinou věc. Z našeho pohledu všechny události roku 1989 vypadají jasně – prostě to tak bylo, v Praze začala sametová revoluce. *„Ale ono to jenom zpětně vypadá jako revoluce“,* říká pan Zeman, *„tenkrát to byl takový vzmach. Prostě shluk lidí, kteří vyjádřili svoji nespokojenost. Ale to už bylo mockrát předtím a vždycky to ten režim potlačil, vždycky tam poslali policajty, vodní děla a obušky. Ty lidi zmydlili a oni zase zalezli.“* Z událostí, které následovaly bezprostředně po 17. listopadu se zkrátka hned nedalo usuzovat, že je to nějaký zárodek možné změny. Jenže těch lidí bylo tentokrát hodně a už si to nenechali líbit. A nebyli to jen lidé z Prahy, byli různě roztroušení po celé republice, proto nakonec ta revoluce. A jak to tedy začalo v Litomyšli?

Když se ve středu 22. listopadu 1989 krátce po 17. hodině¹ pan Zeman vracel z práce domů, viděl u pomníku Bedřicha Smetany na tehdejším Gottwaldově náměstí několik zapálených svíček a kolem nich hlouček lidí. Dovtípil se, že to bude jakási reakce na to, co se před několika dny odehrálo v Praze. Vylezl proto na podstavec pomníku nejvýznamnějšího litomyšlského rodáka a všem přítomným řekl: *„Prosím vás, já nevím, o co tu přesně jde, nebyl jsem tady, ale pokud tohle zde byla nějaká demonstrace a pokud chcete podpořit to, co se děje v Praze, tak se to nemůže dělat jen tím, že tu zapálíte pár svíček. Musíme se scházet (pravidelně, pozn. aut.), musíme si o tom povídat a je důležitý, aby nás tady bylo čím dál víc.“* Na Litomyšlany Zemanova řeč zapůsobila natolik, že se v dalších dnech začali opravdu scházet v hojnějším a hojnějším počtu. Přicházeli lidé všech povolání, ale i věkových skupin. Brzy se také přidali studenti zdejších středních škol – zejména gymnázia a střední pedagogické školy.

F. Zeman, generální stávká, 27.11.1989

Lidí přicházelo na shromáždění stále více a více. Jednotliví řečníci k nim promlouvali z přistaveného valníku, postupně bylo nutné pořídit také ozvučení náměstí, což se podařilo ve spolupráci s místním Hifiklubem. Sametová revoluce pana Zemana zcela pohltila. Jako iniciátor pravidelných a hlavně organizovaných demonstrací u pomníku Bedřicha Smetany se stal jednou z klíčových osobností nastalých změn. Byl mluvčím místního Občanského fóra, cestoval po různých městech a vesnicích svitavského okresu, kde se účastnil debat s občany. Byl ve Svitavách či v Poličce, kde pomáhal organizovat demonstrace. Vysvětloval lidem, že naši zástupci např. v okresních národních výborech nejsou našimi zástupci, ale že to jsou lidé, kteří byli pouze nastrčeni vládnoucí mocí.

Přesto se ale rozhodně nedá říci, že by hned v prvních dnech či týdnech sametové revoluce komunisté pustili moc ze svých rukou. Tedy rozhodně ne na Svitavsku. Postupem času, když už se konaly pravidelné demonstrace v Litomyšli, již lidem nestačilo poslouchat, co se děje v Praze, ale začali se bavit o tom, co by mělo být výsledkem těchto změn, čeho vlastně chtějí dosáhnout. Litomyšlané začali toužit po větší demokratizaci. A právě do toho období spadá následující událost. Dne 25. listopadu byl František Zeman pozván na jednání OV KSČ ve Svitavách. „*Ten tehdejší okresní tajemník (Drozdek, pozn. aut.) tenkrát říkal: „Doktore, co nám to děláte? Nikde nejsou žádné demonstrace, jenom v Litomyšli.² Co nám to děláte? Vždyť Vy jste rozumný člověk, tak s tím skončete.“ Tímto způsobem mě přemlouvali. Pak to zkoušeli večer rozšířit: „Zeman to zabalil. Zeman končí.“ To si vymysleli oni, aby mě zdiskreditovali...“* Z dostupné literatury jsme se také dozvěděli, že se komunisté pokusili získat pana Zemana pro spolupráci výměnou za vedoucí pozici odboru zdravotnictví na ONV Svitavy. Neuspěli však.³ Ve stejný den oslovil František Zeman shromážděné občany Litomyšle těmito slovy: „*Vážení přátelé! Nejsem politik, jsem zubař. Proto mi promiňte, pokud moje řeč nebude plynulá. Události se řítí úžasným tempem a my se průběžně učíme. Učíme se formulovat své myšlenky a učíme se soustředit na slova druhého... Základní požadavek lidových shromáždění je jednoznačný – vytvoření demokratické společnosti.*“⁴ Podobných projevů jsme našli v muzeu několik. Objevili jsme tam však také různé plakáty či transparenty, kterými lidé dávali najevo své postoje. Z některých stačí ocitovat hesla: „Nenechte to jen na Pražanech, jde i o vás.“ „Ať je zdravé srdce Evropy.“ „Už nikdy na lopatkách.“ „Šance pro patnáct miliónů.“ či „Nechceme nový plot ze starých kůlů.“⁵ Zajímavým dokumentem, který jsme zde našli, je také zápis z jednání Koordinačního výboru OF okresu Svitavy, které se konalo v Litomyšli 3. 12. 1989. Vyplývá z něj, že František Zeman se stal mluvčím nejen OF v Litomyšli, ale celého Koordinačního centra OF okresu Svitavy. Jeho zástupcem byl Ing. Miroslav Brýdl, Zemanův osobní přítel a pozdější starosta Litomyšle. V tomto dokumentu jsou také stanoveny podmínky pro jednání představitelů Občanského fóra s představiteli ONV Svitavy. Je mezi nimi například požadavek zrušení Lidových milicí, určení zodpovědnosti za persekuce vůči signatářům petice Několik vět či poukázání na „trvalou devastaci kulturního života

Plakát vyzývající k podpoře generální stávky

okresu, kde část odpovědnosti padá na vedoucí odboru kultury ONV pí. Kružíkovou, která byla stále represivnější, než norma doby.“⁶ Jen pro ilustraci uveďme, jak takové represe vypadaly. V roce 1989 např. paní Lidmila Kružíková zakázala jen v Litomyšli vystupovat písničkáři Vladimíru Mertovi (ač bylo jeho vystoupení povoleno i kulturním oddělením ÚV KSČ), vystoupit nesměl ani Spirituál Kvintet, ve Svitavách si zase nezazpíval Pavel Dobeš.⁷

Na skok v Sovětském svazu

Když jsme se pana Zemana ptali, zda-li sametovou revoluci nějak porovnával s událostmi roku 1968, dozvěděli jsme se, že rok před Pražským jarem navštívil Sovětský svaz a že tato návštěva na něj měla určitý vliv v tom, jak posuzoval nejen tuto zemi, ale i události, které přišly o rok později. „*Viděl jsem (Sovětský svaz, pozn. aut.) v době, kdy mi bylo patnáct let, takže už jsem vnímal, co je pravda a co je jenom kaširovaná lež, a tak jsem z toho možná neměl takovou obavu jako lidi, co viděli jenom ty tanky, které v tom roce 1968 přijely. Viděl jsem i to, co je za tou armádou.*“ Dozvěděli jsme se, že v roce 1967 pan Zeman navštívil Sovětský svaz s delegací patnácti pionýrů. „*Byli jsme v Moskvě a ve Voroněži. Pohybovali jsme se i po (pionýrských, pozn. aut.) táborech a setkali jsme se s dětmi, s našimi vrstevníky a najednou jsem zjistil, že ten Sovětský svaz není takový, jak nám ho líčí – jako zemi bohatou, zemi, která má obrovskou spoustu zdrojů a dokáže všechno, na co si vzpomene. Poznal jsem, že to vlastně vůbec není pravda. Že takové ty věci jako je vesmírný program apod. je vlastně jenom vzmach té obrovské země, která investuje ty svoje ubohý prostředky do něčeho, v čem je dobrá.*“ Při svém výletě po Sovětském svazu byl i v jednom z pionýrských táborů, kde pan Zeman dětem vyprávěl, jak to chodí u nás v Československu, kde jdeme do práce, ale po práci máme volno a o víkendu jezdíme třeba za babičkou. Pan Zeman celou situaci líčil těmito slovy: „*My máme po práci volno, v sobotu odpoledne se sebereme, sedneme do auta a jedeme za babičkou do Hulína u Kroměříže.*“ Děti v pionýrském táboře na něj zůstaly jen koukat a pak se ho začaly vyptávat: „*Jak jako do auta? Vy máte auto? Táta je řidič v továrně?*“ Na to pan Zeman odpověděl: „*Ne, táta je technický úředník a my máme auto doma.*“ Za chvíli se k němu ale přitočil asi třináctiletý chlapec a zeptal se ho: „*Takže vy máte doma auto? A máte doma taky letadlo?*“ Pan Zeman na to odvětil: „*Ne, letadlo doma nemáme.*“ „*A lítáte taky do Ameriky?*“, zeptal se znovu chlapec. Odpověď pana Zemana přišla okamžitě: „*No, nelítáme.*“ A tak chlapec udělal rychlý závěr: „*Tak to nemůžete mít auto.*“ *Takže to byla taková logika. Já jsem vůbec nechápal a oni v tom normálně žili... Ti staří, co pamatovali, jak tady osvobozovali republiku, tak byli takoví až dojatí, že jsme z Československa, a ty mladší si mysleli, že Československo je jedna ze sovětských republik.*“

Do prvních svobodných voleb

Zajímavé, nemyslíte? Vraťme se ale zpět do Litomyšle na přelomu let 1989 a 1990. Jak vlastně pan Zeman prožíval dobu od 17. listopadu 1989 do prvních svobodných voleb, které se uskutečnily v červnu 1990? Již jsme se zmínili, že události sametové revoluce pana Zemana značně pohltily. Občanské fórum bylo ve městě vytvořeno v jednotlivých továrnách či organizacích do konce listopadu 1989, 26. listopadu byl poté vytvořen výbor OF, jehož členem byl kromě pana Zemana např. Ing. Miroslav Brýdl, pozdější dlouholetý starosta Litomyšle.⁸ Ke změnám došlo i na pracovišti pana Zemana, tedy v litomyšlské nemocnici, kde pan Zeman i nadále pracoval jako stomatolog. „*Samozřejmě, pracoval jsem dál jako zubař, to jsem nepřestal, ale těch 650 zaměstnanců nemocnice udělalo takový mítink. Tam řekli, že by si přáli převolit svoje zástupce do odborů.*“ V době minulého režimu bylo členství v odborech (tehdejším ROH – Revolučním odborovém hnutí) povinné. „*Nebyl nikdo, kdo by*

tam nebyl“, potvrdil nám pan Zeman, který se nakonec stal předsedou nemocniční odborové organizace a snažil se poté působit jako jakási protiváha někdejšímu vedení nemocnice. Po několika týdnech (v únoru 1990) vedení nemocnice odstoupilo a František Zeman se stal na tři a půl roku jejím ředitelem. „Tenkrát bylo největším problémem to, že nemocnice byla součástí OÚNZ⁹ a tam bylo nutné nemocnici vyčlenit. Udělat ji samostatnou. Litomyšlskou. Přetrhat ty vazby. Dostat sem dostatečné množství materiálu a peněz – to se nakonec za ty tři roky podařilo. Teda aspoň myslím.“

Litomyšl také během bouřlivých událostí roku 1989 navštívilo několik osobností, jež se zapojily do probíhajících změn v republice. Byli zde studenti z Prahy, ale i herci – například Jan Kačer či Marta Vančurová, kteří ve Smetanově domě vyprávěli o tom, jak to vypadá především v kulturních kruzích v hlavním městě.

Občanské fórum samozřejmě pracovalo dál a bylo až do červnových voleb velmi aktivní. Z archivních materiálů uložených ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli vyplývá, že už počátkem ledna 1990 OF iniciovalo návrh na přejmenování některých ulic a náměstí, který rozpoutal poměrně velkou (a mnohdy i emocionální) debatu po celé Litomyšli. Kromě toho vydávalo Informační listy či pořádalo přednášky. Sám František Zeman se kromě vedení nemocnice připravoval i na svou kandidaturu na poslance České národní rady. Dostal se nám do rukou leták, kterým pan Zeman oslovoval své spoluobčany. Několik vět z něj si dovoluujeme ocitovat:

„Vážení spoluobčané, nejdříve bych se měl představit. Jmenuji se František Zeman, je mi 38 let. Jsem ženatý a mám dvě děti, bydlím v Litomyšli. Pracuji jako zubní lékař a nyní krátkou dobu též jako ředitel nemocnice.

Kandiduji na poslance ČNR za Československou stranu socialistickou, jsem na devátém místě její kandidátky...

V listopadu jsem se postavil do čela dění, stejně se zachovala většina členů v jiných okresech. Dlouho jsem pracoval v OF a mám stále k tomuto hnutí sympatie. Respektoval jsem však rozhodnutí ČSS o samostatné účasti ve volbách a chci je v našem kraji podpořit.

Volby by měly zajistit, aby náš parlament byl sborem těch nejschopnějších a nejuvážlivějších, protože jen takový parlament může ze všech vyslovených návrhů vybrat ty nejlepší... Proto bych chtěl všechny čtenáře vyzvat, aby každý k volbám šel. Každý hlas totiž může demokratickým silám chybět...“¹⁰

Pan Zeman v červnových volbách zvolen nebyl a mohl se tak vrátit ke své práci v nemocnici, kde byl ještě následující tři roky jejím ředitelem.

Na závěr našeho povídání s panem Zemanem jsme se ho zeptali, jak by zhodnotil těch dvacet let naší demokracie. Odpověděl takto: *„Zklamán určitě nejsem, protože jsem takovou rychlost (pádu komunismu, pozn. aut.) nečekal... Nepředstírám, že mě to občas rozčílí, když se dívám na vzrůstající agresivitu řidičů, na šílenou věc, že si lidé pletou demokracii s možností být agresivní – že chápou jen demokracii ve smyslu pro mě a podřízenost pro vás. Něco takového mě rozčílí, ale nakonec si řeknu: „Co chceš?“ Lidé byli deformovaní, celou dobu jim vyprávěli nesmysly. Ti lidé se nemohli vyvinout v normální lidi, který nakonec sami vzlétnou... Bez oné zpětné vazby (tohle nemůžu, to není správné) tady lidé žijí už dlouho... To vymizelo – u nás – už těmi 30. léty, ta totalita tady začala nejen komunisty, ale už nacisty. Demokracie není jenom výběr pro mě... Moje demokracie začíná tam, kde končí toho druhého, musíme se ohlížet na lidi kolem sebe.“*

Zpracovala Kateřina Šromová

¹ Boštík, M.: Sametová revoluce v Litomyšli. Regionální muzeum v Litomyšli, Litomyšl 2009, s. 64.

² Je pravdou, že Litomyšl byla v tomto ohledu mnohem aktivnější než okolní města, jako jsou například Svitavy či Polička.

³ Boštík, M.: Sametová revoluce v Litomyšli. Regionální muzeum v Litomyšli, Litomyšl 2009, 75.

⁴ Projev Františka Zemana při demonstraci u sochy Bedřicha Smetany v Litomyšli, Regionální muzeum v Litomyšli, fond OF Litomyšl.

⁵ Plakáty z doby sametové revoluce a voleb 1990, Regionální muzeum v Litomyšli, fond OF Litomyšl.

⁶ Zápis z jednání Koordinačního výboru OF okresu Svitavy ze dne 3. 12. 1989, Regionální muzeum v Litomyšli, fond OF Litomyšl.

⁷ Zásahy vedení odboru kultury ONV Svitavy L. Kružíkové do státní kultury v roce 1989, Regionální muzeum v Litomyšli, fond OF Litomyšl.

⁸ Boštík, M.: Sametová revoluce v Litomyšli. Regionální muzeum v Litomyšli, Litomyšl 2009, s. 120.

⁹ Okresního ústavu národního zdraví.

¹⁰ Předvolební leták z roku 1990, Regionální muzeum v Litomyšli, fond OF Litomyšl.

Použité fotografie:

František Zeman, současnost (2011) – foto: soukromý archiv Františka Zemana.

„V“ – symbol sametové revoluce, symbol vítězství – Regionální muzeum v Litomyšli, inv. č. 22P–A–191, foto: Josef Smékal.

F. Zeman, generální stávka, 27. 11. 1989 – Regionální muzeum v Litomyšli, inv. č. 22P–A–194, foto: Josef Smékal.

Plakát vyzývající k podpoře generální stávky – Regionální muzeum v Litomyšli, fond OF Litomyšl.